

Plenair debat Initiatiefwet Huis voor de Klokkenluiders (33.258)

Dinsdag 20 mei 2014

Inleiding

- Zoals gebruikelijk bij een initiatiefwet eerst een woord van grote waardering voor de indieners. Een goed functionerend parlementair stelsel kenmerkt zich door de wijze waarop gebruik wordt gemaakt van het recht om zélf wetgeving tot stand te brengen. Waar de wetgever zwijgt, moet de medewetgever kunnen spreken. Wie ooit als Tweede-Kamerlid een initiatiefwet heeft geschreven naast zijn of haar controlerende werkzaamheden weet dat een initiatiefwet je nachtenlang uit je slaap houdt en een zware wissel trekt op je medewerkers. Daarom expliciet ook voor hen een woord van grote dank en waardering.
- Het belang van klokkenluiders is nauwelijks te overschatten. De moderne samenleving kent een rijke verscheidenheid aan private, semi-private en publieke organisatievormen. Soms zijn die organisatievormen zó ondoorzichtig, dat lang niet altijd van buitenaf valt waar te nemen hoe organisaties hun toebedeelde taken uitvoeren, laat staan of die taken wel volgens de wet, de regels en het goede fatsoen worden uitgevoerd.
- Iedereen wil een eerlijke overheid en een gezonde bedrijfscultuur. Niemand wil corruptie of achterbakse toestanden. Toch blijkt uit de *Global Fraud Survey* van accountantskantoor Ernst en Young uit 2012 dat maar liefst 18 procent van de Nederlandse ondervraagden steekpenningen zou betalen om klanten te winnen of te behouden. Eenderde van de Nederlandse bedrijven deinst er niet voor terug om klanten 'amusement' aan te bieden. En 12 procent van de Nederlandse bestuurders, zo blijkt uit het onderzoek van Ernst en Young, vindt het gerechtvaardigd dat cijfers welbewust verdraaid worden. Het overgrote merendeel van de Nederlandse bedrijven heeft gedragscodes en richtlijnen, maar bijna niemand is erop getraind om de daad bij het woord te voegen.
- Als voorzitter van de parlementaire enquêtecommissie Bouwnijverheid heb ik aan den lijve ondervonden wat het vernietigende effect is van smeren en fêteren. Onderlinge prijsafspraken leidden ertoe dat uiteindelijk de samenleving de letterlijk veel te hoge rekening gepresenteerd krijgt. Maar misschien nog belangrijker: elke vorm van ethisch besef wordt in de kiem gesmoord en dat is funest voor een gezonde bedrijfscultuur en voor duurzame economische ontwikkelingen.
- Als klokkenluider Ad Bos en met hem nog enkele anderen het zwijgen over bouwfraude bij zijn werkgever Koop Tjuchem niet had doorbroken hadden we wellicht nog steeds niet de onderlinge prijsafspraken en de verkaveling van de wereld van de bouwnijverheid scherp in beeld gehad.
- Klokkenluider Bos heeft een hoge persoonlijke prijs betaald; 'vanzelfsprekend' is hij door zijn voormalige werkgever verketterd. Maar ook de overheid heeft zich niet onbetuigd gelaten. Waar de minister van Veiligheid en Justitie vandaag de dag alle ruimte claimt om deals met criminelen te sluiten is Bos destijds naar mijn oordeel onnodig lang als verdachte behandeld. Pas vorig jaar is definitief afgezien van vervolging van Ad Bos, 13 jaar nadat Ad Bos de klok luidde over schaduwboekhoudingen en verboden prijsafspraken in de bouw.

- De wijze waarop klokkenluider Bos is behandeld tekent de soms ronduit grillige publieke en politieke waardering voor klokkenluiders. Dat geldt vanzelfsprekend ook voor andere bekende, minder bekende en ons volstrekt onbekende klokkenluiders. Soms treft klokkenluiders een treuriger lot dan degenen die wetten welbewust met voeten treden. Ze verliezen hun baan, komen niet meer aan het werk, zitten financieel aan de grond en raken geïsoleerd van hun sociale omgeving. Veel mensen durven uit angst hiervoor de klok niet te luiden, waardoor misstanden niet aan het licht komen.

Over het wetsvoorstel

- Dit wetsvoorstel stelt een Huis voor Klokkenluiders in. Dit Huis wordt ondergebracht bij de Nationale ombudsman en heeft een brede taakopdracht: het Huis adviseert werknemers hoe te handelen bij vermoedelijke misstanden en onderzoekt binnengekomen meldingen van vermoedelijke misstanden.
- Daarin schuilt gelijk een fundamenteel probleem. Het Nederlandse staatsbestel is mede vorm gegeven aan de hand van de gedachte dat niemand rechter in eigen zaak mag zijn. Dat leidt er bijvoorbeeld toe dat een rechter die betrokken was in de voorfase van een zaak niet betrokken mag zijn bij de finale beslissing. Een eerlijke uitspraak vergt een onpartijdig en onafhankelijk gerecht en door eerdere betrokkenheid kan juist die onpartijdigheid en onafhankelijkheid in het geding komen.
- Onze buurman op het Binnenhof, de Raad van State, is het klassieke constitutionele probleemgeval. Ook zij is naast de belangrijkste adviseur van het kabinet en de Kamers een rechterlijke instantie. Dat wringt, ook al is de Raad verdeeld in de afdeling bestuursrechtspraak en de afdeling advisering. Gezaghebbende staatsjuristen, ik noem emeritus hoogleraar Tijn Kortmann, verwachten dat EHRM-jurisprudentie uiteindelijk zullen leiden tot de instelling van een zelfstandig adviserende afdeling wetgeving. Maar dat als een opmerking ter zijde.
- De vraag doemt op of de schijn van partijdigheid bij het Huis voor klokkenluiders zal ontstaan, en daarmee ook bij de Nationale ombudsman. De Nationale Ombudsman vormt zich een oordeel in een concreet geval. Vanzelfsprekend zijn daaruit algemene aanbevelingen te destilleren, maar de Nationale ombudsman mengt zich niet eerst in conflicten met overheden, om vervolgens in datzelfde geval tot een uitspraak te komen. Dat laat onverlet dat de Nationale ombudsman soms door bemiddeling de verhoudingen tussen burgers en overheden probeert te normaliseren.
- Die attitude stelt de Nationale ombudsman in staat om gezaghebbende opvattingen te formuleren, die verder reiken dan het strikt juridisch noodzakelijke. Die benadering heeft er in de afgelopen decennia toe geleid dat overheidsorganen uitspraken van de Nationale ombudsman niet zomaar aan de kant kunnen schuiven.
- Ik veronderstel dat het de uiteindelijke bedoeling is dat uitspraken van het Huis voor klokkenluiders even gezaghebbend worden opgevat als die van de Nationale ombudsman. Ik hoor graag van de initiatiefnemers hoe voorkomen wordt dat ogenschijnlijke vermenging van de adviserende en onderzoekende rol van het Huis voor klokkenluiders in concrete zaken de gewenste gezaghebbendheid ondergraaft.

Tot slot

- De minister vindt de timing van dit initiatief ongelukkig en wil dat de evaluatie wordt afgewacht. Mijn fractie vindt dat het nooit te vroeg is om de rechtspositie van klokkenluiders te versterken. Als de minister een wezenlijke bijdrage wil leveren (en zo kennen wij hem ook) aan het goede verloop van dit wetgevingsproces, dan deelt hij nu alvast de belangrijkste bevindingen aan de Kamer mee van de evaluaties van het Adviespunt Klokkenluiders en de Onderzoeksraad Integriteit Overheid die op 1 juli a.s. worden gepresenteerd. Die bevindingen neemt mijn fractie graag mee in de eindbeoordeling van dit initiatiefwetsvoorstel.